

Ják

A nagyvárosok népművészei: graffitisek Szombathelyen

Közel negyven éve vívja gerillaháborúját a világban a graffiti. A „nagyvárosok népművészete” a kilencvenes évek elején hazánkba is beszivárgott, köréje vidéken is sajátos szubkultúra szerveződött.

Szombathelyen évek óta hódít a műfaj, a dilettáns gyerekes mázsolmányok mellett egyre igényesebb falrajzokba ütközhetünk. Kíváncsi voltam, kik és miért választják ezt az önkifejezési formát, veszik kezükbe a festékszórókat, milyen sajátos, csak erre a szubkultúrára jellemző identitással bírnak. A nagyvárosi tereket miként osztályozzák, milyen szempontok alapján szemelnek ki maguknak falakat, és hogyan készül egy „tag”, maga a jel, az üzenet. Mi motiválja őket, hogyan szerveződnek csoportjaik, milyen jeleket, nyelvet és szimbólumokat használnak.

Munkámat nehezítette, hogy graffitisekbe és street artosokba Szombathelyen sem botlik mindennap az ember: nem könnyű becserkészni őket, hiszen titokban, leginkább éjszaka tevékenykednek, a közeli barátokon kívül pedig általában senki sem tudja róluk, milyen szenvedélynek hódolnak. Ám mivel a graffitisek általában hiphoposok is, ezeken a körökön keresztül sikerülhet a nyomukra jutni. A kapcsolatfelvételhez első körben egy helyi MC segítségét kértem. A város utcáit járva a falakról csoportjeleket gyűjtöttem, majd internetes fórumokon próbáltam utánuk kutatni. Azonban a világhálón keresztül sem könnyű szóra bérni őket, hiszen, mint Damoklész kardja, a lebukás veszélye állandóan ott lebeg a fejük felett. Ráadásul a graffitisek identitásának egyik legmeghatározóbb eleme az anonimitás és az illegalitás. Az MC-ismerősön keresztül azonban személyes találkozókon végül beavattak „szertartásaikba”, megmutatták „büszkeségeiket”, és segítettek az anyaggyűjtésben.

Bronxi mese, avagy egy kis graffititörténelem

A tárgyak megjelölése, a dolgok felülírása, maga a jelhagyás az emberiséggel egyidős. Nemcsak falra, anyagra, kőre és fára is évezredek óta rajzol az ember. A firkálás mint (művészi) kifejezési forma azóta létezik, amióta ember él.

A graffitit eredetileg falrajzot, falra vésett, illetve karcolt szöveget jelent. A szó az olasz 'sgraffito'-ból ered, jelentése: 'firkál'. Görögországban karcolt feljegyzésekkel teli ókori anyagtöredékekre letek, Pompejiből pedig választási jelszavakat, rajzokat és obszcén jelene- teket ábrázoló falfirkák kerültek elő. Raphael Garucchi archeológus volt az első, aki a 'graffiti' szót bevezette (*Graffiti de Pompéi*, 1856), amikor a pompeji falfeliratokat kutatta.

A szombathelyi graffitisek közül Áron így egészíti ki a graffiti-történetet: „Én úgy olvas- tam, utána néztem angol nyelvű honlapokon, hogy az első ismert graffiti vagy 3500 éves, és a Szakkarai piramisok közelében található. A firkált hieroglifáknak valami ilyesmi jelen- tésük volt: »Nagyon tetszik Dzsószer fáraó piramisa.« A vikingek is, Angliától Konstanti- nápolyig mindenütt runa-írástól név-feliratokat hagytak maguk után. A római katakombák-

ban is találtak hasonló vésett feliratokat. A francia forradalom alatt pedig állítólag nagyszámú politikai graffiti jelent meg. Egy bécsi különc pedig hírhedt volt arról, hogy a nehezen megmászható sziklafalakra kiírta, hogy: »ITT JÁRT KYSELAK!«.” (1)

A második világháborúban a náci propagandagépezet is falra festett jelszavakkal igyekezett zsidók, kommunisták és disszidensek ellen uszítani. Politikai üzenetet tartalmazó falfirkákkal a '60-as, '70-es évek diákmozgalmi aktivistái is tiltakoztak. Az 1968-as párizsi megmozdulások idején a szituacionisták által inspirált falfeliratok jelentek meg a városban: „NE TRAVAILLEZ JAMAIS” (Ne dolgozz sose) és „IL EST INTERDIT D'INTERDIRE” (Tilos tiltani) (Ganz, 2008, 7.).

A mai modern graffiti szülőhazája az Egyesült Államok keleti partja volt. A műfaj a '70-es években, New York szegénynegyedeiből indult: Brooklynból és Bronxból. Táptalaja a hip-hop kultúra, amelynek történetét 1953-tól datálják. (Attól a momentumtól kezdve, amikortól épülni kezdett New Yorkban a Bronxot kettészelő Cross-Bronx Expressway.) Magát a műfajt, amely a szignózásból alakult ki, a szegénynegyedekbe szorult, nyomorult létkörülmények közt tengődő gettólakók: feketék, olasz és latin bevándorlók leszármazottai hívták életre. A szegény srácoknak csak két lehetőségük volt: a kokain vagy a hiphop. A hiphop egy underground kultúra lett: életfelfogás és gondolkodásmód. Identitást és életcélt adott. Volt, aki breakáncolt, volt, aki lemezeket pörgetett a blockpartykon, mások mikrofonba szövegeltek, és egy páran a falakra kezdtek festeni.

Ez első graffitisek mára a szubkultúra emblematisz figurái: Taki 183, Julio 204, Cat 161 és Combread (aki az összes Manhattan környéki falon és metróállomáson otthagya névjegyt).

A graffitisek kezdetben többnyire valódi vagy becenevüket használták, de hamarosan álnevek mögé bújtak. Szignójukat egyre több és egyre feltűnőbb helyre „tolták”. Az első nagyszabású tag-ek New York vonatain tűntek fel. Az 1980-as évek közepére annyira elszaporodtak a vonatfestők, hogy állítólag nem akadt olyan jármű, amelyen egyetlen négyzetcentiméter festetlenül maradt volna. Pár év alatt a hiphop, vele együtt a graffiti végigsöpört az USA-n.

A '80-as évek elején átszivárgott az öreg kontinensre is. Berlin az európai graffitisek Mekkája lett, a szombathelyiek közül mindannyian oda vágnak, ott szeretnének egyszer „garázdálkodni”. Az általam megismert „utcaművészek” Párizs mellett az európai stílus metropolisának tartják. A berlini graffiti kultikus alakja Odem, aki bizonyos független berlini vad stílust (wildstyle) teremtett meg. Németországban – meséli Marci (2) – évente legális graffiti-versenyt is tartanak, amelynek neve: Write For Gold. Ez tekinthető az európai graffitisek „olimpiájának”.

A graffiti kicsivel később, mint amolyan „nyugati szemét”, a rendszerváltozás környékén jutott el hazánkba, egész pontosan először Budapestre. A hip-hop zenét Magyarországra először Fenyő Miklós hozta be, állítólag Nyugat-Berlinből kopírozta a műfajt. (Zenei téren előfutárnak tekinthető még a Kontroll Csoport, esetleg a Rapülők, ám a hazai hiphoposok nem valószínű, hogy őket tartanák számon, mint „nemzeti” hiphopos ösöket.) 1991–92 körül az akkori tizenéves fiatalok rögtön ráharaptak az új művészi és önkifejező formára, egyre-másra tűntek fel az első tag-ek a „körúton”. Aztán az illegális falfirkászat vidéken is egyre több hívet szerzett magának.

„Magyarországba '92–'93 környékén jött be, első firkászok közé tartozik a még ma is létező PNC (Pride Not Crime) csoport. Azután sokan elkezdtek itthon firkálni! Ma is sok firkász akad kicsi hazánkban, de sajnos nem sokan veszik komolyan a hiphopot! Tehát ez a dolog a hiphopnak egy olyan ágazata, ahol a firkászok saját kiválasztott nevüket írják fel falakra, vonatokra, villamosokra, hévekre, ezzel jelezve, hogy »ott jártam«. Egy firkász akkor lesz nagy a többiek szemében, ha olyan helyre fest (és olyan minőségűt), amelyet mások nem mernek megfesteni. Minél sajtósabb és jobb a stílusa valakinek, és sokat fest, annál jobban lesz elismervé mások által elvileg! Gyakorlatilag ez sajnos nem így működik...” (PWS csoport, 2005).

A hazai graffitis társadalom igen szűk – avatnak be a graffitisek –, szinte mindenki ismer mindenkit. Bármerre is járnak, a betűkről és a stílusról rögtön beazonosítják egymást. Bandaháború kizárva, egészséges versenyszellem uralkodik. Rendeznek egyébként legális versenyeket is, ahová viszont az általam megismert szombathelyi srácok nem járnak: azokat, vélekednek, úgylis csak pestiek nyerik.

Hiphopos fesztiválokon, bulikon viszont gyakorta megfordulnak. Itt személyesen is találkozhatnak egymással, és a bulikon gyakorta „legál”-falakat is állítanak, amelyre szabadon kreatívkodhatnak.

Péter (3) szerint ma Magyarországon igazán komolyan jó, ha 100–200-an graffitiznek, és körülbelül 1000–1500-an vannak, akik csapatneveket firkálnak. Áron (4) szerint ma Magyarországon az „igazán komoly arcok” nem lehetnek többen 100–150 főnél.

A szombathelyi graffitis, Áron szerint a szombathelyi writerek közül azok, akik komolyan veszik a graffitizést, előbb-utóbb mindkét műfajt űzik. Szerinte csak azoknál különül el egymástól a két vonal, akik frissen kezdenek az utcán. „Egy idő után graffitisként már kevés lesz, hogy csupán tageket, és csapatod nevét fessd fel. Ha eljutsz odáig, hogy mondanivalód is van, üzeneteket is elrejtessz, akkor máris street artos leszel.” Viszont aki a matricázással és a stencilezéssel kezd, annak is kellene az új eszközök, és egy idő után törvényszerűen rátalál azokra, amikhez a graffitisek is nyúlnak. Rátalál a city-ben egy csupasz falra, és „életet varázsol rá”.

Mi az utcaművészet?

Ha a street art, urban art fogalmi definícióját akarjuk megkapni, tágan értelmezve elég, ha a szót magyarra fordítjuk: utcaművészet, városi művészet. Olyan underground művészeti ág, egyéni önkifejezési forma, amely az utcák, városok vizuális képét kívánja átformálni. Eszköze lehet maga a graffiti vagy a falfestés is, de szűkebb értelemben általában az illegális matricázást, sablonozást és plakátkészítést értik rajta. A legtöbb street artos munka elkészítéséhez számítógépes és nyomdai ismeretek is szükségesek.

A street art története a graffiti történetétől eltérő szálon fut, fiatalabb, alig húszéves múltra tekint vissza. Az első ilyen jellegű akciót a Rhode Island-i dizájniskola akkori hallgatójának, Shepard Fairey-nek tulajdonítják, aki 1989-ben matricakampányba kezdett. A matricáit az Egyesült Államokban közismert pankrátor, Andre The Giant sematikus képével nyomta meg.

Ganz (2008) a graffitisek számára Bibliaként tisztelt könyvében nem különbözteti meg a graffitit és a street artot, hanem egyetlen nagy halmazként kezeli és elemzi őket. A hagyományos street artosnak gondolt megnyilvánulásokat (matricázás, plakátolás, sablonozás) új, egyéni graffitis-stílusként írja le.

Úgy véli, manapság a graffitis már nem kényszerül csupán a festékszóró flakonokra hagyatkozni, hanem akár szobrokat is készíthet. Szerinte (Ganz, 2008, 7.) egyesek már poszt-graffitis mozgalomról beszélnek, amelyet a hagyományos graffitis felfogást túlszárnyaló egyéni megoldások jellemeznek.

A szombathelyi graffitis, Áron (5) szerint a szombathelyi writerek közül azok, akik komolyan veszik a graffitizést, előbb-utóbb mindkét műfajt űzik. Szerinte csak azoknál különül el egymástól a két vonal, akik frissen kezdenek az utcán. „Egy idő után graffitisként már kevés lesz, hogy csupán tageket, és csapatod nevét fessd fel. Ha eljutsz odáig, hogy mondanivalód is van, üzeneteket is elrejtessz, akkor máris street artos leszel.”

Viszont aki a matricázással és a stencilezéssel kezd, annak is kellenek az új eszközök, és egy idő után törvényszerűen rátalál azokra, amikhez a graffitisek is nyúlnak. Rátalál a city-ben egy csupasz falra, és „életet varázsol rá”.

Akadnak olyan graffitisek is, akik a különbözőséget hangsúlyozzák. Brazil (6) szerint a graffiti és a street art másfajta kalap, mert ez utóbbi kevésbé kötött műfaj. A street art lehet bármilyen irkafirka papíron, amit aztán kiragasztasz, vagy stencilen, matricákkal vagy festőhengerekkel sokszorosítasz. Szerinte a két műfaj csak abban egyezik meg egymással, hogy a felület és a közeg azonos. „Míg stencilezni bárki tud, otthon lemásol valamit az internetről, aztán sokszorosítja, addig a graffitizéshez komoly technikai tudás is kell” – összegez.

Dolgozatomban, mivel a graffitisz csoportok tagjai általában mindkét műfajt párhuzamosan űzik, jelesebb alkotóik ugyanahhoz a szubkultúrához tartoznak, a két különböző utcaművészeti műfajt egymástól megkülönböztetve, de együtt vizsgálom.

A szombathelyi graffitis kultúra feltérképezése

A szombathelyi graffitis is ritkán fest egyedül, általában szüksége van egy csoportra, amelyhez tartozhat. Egymáshoz viszonyítva határozzák meg magukat, és alakítják ki hierarchiájukat. Vizsgálódásom során úgy tapasztaltam, ezek a csoportok elsődlegesen az iskola, lakóhely vagy családi kapcsolatok szerint szerveződnek, csupán másodlagos, identitás erősítő tényező a közös szubkultúrához való tartozás. Kivételt képeznek az SKC-sok, akik interneten, graffitis fórumon ismerkedtek össze.

Szombathelyen összesen mintegy tíz-tizenöt „profi” falfirkálót tartanak számon egymás között. Mindannyian fiúk, és huszonévesek, átlagéletkoruk 22–28 év, többen közülük már Budapesten élnek, és vagy a street art vagy az alkalmazott grafika felé fordultak.

Írásos nyoma a szombathelyi graffitiseknek nincs, színhagyomány útján, maga a szubkultúra őrzi (no meg a falak) történetiségüket.

Szombathelyen a graffiti a kilencvenes évek elején jelent meg alapvetően németországi mintára. Kezdetben csak pár hiphopos srác „tolta”, akik magukat rappereknek tartották, és többnyire egyszerű, egy- vagy kétszínű tageket hagytak maguk után. Brazil bátyja még ős-HNC volt, állítása szerint ez a banda (tagjai ma már 30–35 évesek) kezdte el a fújást Szombathelyen. A graffitisek száma a kilencvenes évek derekán megszorodott, ekkoriban szerveződtek az általam később ismertetett jelentősebb csoportosulások.

Fő találkozóhelyük a kilencvenes években az MMIK (Megyei Művelődési Központ) előtti tér volt, itt gyülekeztek a deszkások, és itt „bratyztak” össze a graffitisek is. A két hiphopos csoportosulás gyakorta együtt mozgott; akkoriban a legfőbb dolog, ami összetartotta őket, a hiphop zene volt. Kazettákat cserélgettek, ugyanazokba a bulikba jártak, ez volt a legfőbb szervező erő. Többen mindkét csoportosuláshoz tartoztak, deszkáztak és fújtak is egyszerre. A társaság átlagéletkora akkoriban 15–16 év volt.

Az általam meginterjúvált srácok arról számoltak be, hogy a kilencvenes évek közepén, internet nem lévén, többnyire német újságokból ismerkedtek a műfajjal. Sokat néztek zenei csatornákat, hallgattak fekete zenét, videoklipekből merítették az inspirációkat.

A szombathelyiek a graffiti fénykorát 1998–2007 közé teszik. Több éven át volt egy törzshelyük is, a Long Island, egy alternatív hiphoppartik helyszínéül is szolgáló szórakozóhely. A belváros szívében, egy hajdani night club helyén 2002-ben nyitott meg, két évig üzemelt. A falát is graffitisek festették ki, többek között Brazil és Áron.

Az SKC-sokból a szubkultúrában helyi „celebek” lettek

A közelmúltig Szombathelyen a hiphopos körökben négy nagyobb és nívósabb graffitis társulást tartottak számon: az SCK-sokat, a HNC-seket, az IRF-eseket és a viszonylag újnak számító BMK-sokat (később ezekre is részletesen kitérek). Beszámol-

tak arról is, hogy az elmúlt két évben a csoportok többsége feloszlott, vagy más városba helyezték át működésüket.

Az okra az egykori SCK-csoport vezére, Marci világít rá. Pár éve csoportjával együtt a rendőrség a MÁV Rt. szombathelyi személypályaudvarán elkapta, amikor egy álló InterCity vagonra 6 négyzetméter felületen feliratokat festettek. Valaki „felynyomta” őket. Nála is házkutatást tartottak, elkobozták a számítógépét. Az incidensért felfüggesztett börtönbüntetést és közel háromszázezer forintos pénzbírságot kapott. Azóta, ha új graffitit jelenik meg a városban, a rendőrök őt veszik elő. Marci nemrégiben inkább felköltözött Budapestre, ott nehezebben találják rá. Azóta is megszállottan graffitizik, csak nagyritkán, szüleit látogatni jön vissza a városba. A haverok szolidaritásból egy időre szintén inkább a környező megyeszékhelyekre vagy Budapestre járnak „tolni”.

Többen mesélik, Veszprémben vagy Győrben is sokkal több csoport működik, ezekben a városokban nem akkora rizikó tevékenykedni. Szombathely túlon túl kis város – magyarázza Áron: a rendőrök egyből mindenkit megtalálnak. Ráadásul mindenért az SCK-s Marcit gondolják felelősnek, ő vitte el mindenért a balhét. Ezért aztán mindenki nagyon óvatos lett. Nagy hiba – közlik –, ha valaki az internetre is felteszi a cuccait, az amatőr. A rendőrök őket kapcsolják le először. Az említett SCK-s Marci is elkövette ezt a hibát.

A rendőrök ellen sokan úgy védekeznek, hogy állandóan cserélgetik a neveiket, hogy véletlenül se legyenek beazonosíthatók; a stílusból úgyszintén egymásra ismernek.

A városban sohasem volt legálfa

Az általam felkutatott szombathelyi graffitist és street artos srácok mindannyian úgy látják, a graffitist élet Szombathelyen pár éve erősen hanyatlóban van. Terjeszkedését főként az gátolja, hogy a városban sohasem volt legálfa, amelyen a fiatalok szabadon gyakorolhatnának.

Új és színvonalas taget az utóbbi években alig látni. Viszont egyre több „gagyiba” ütköznek – panaszzolják. A színvonalatlan kísérleteket a „konzervatív”, amerikai és nyugat-európai mintára szerveződő, magas technikai tudásra törekvő graffitistek egyszerűen csak TOY-nak hívják. Van egy olyan szokás, mesélik, hogy minősítenek: azokra a rajzokra, amelyek technikailag szerintük nem ütnek meg a mércét, egyszerűen ráfűjják, hogy TOY.

Abban mindannyian egyetértenek, itt vidéken a graffitist még nagyon gyermekcipőben jár, „fényévekre” vannak az igazi nagyoktól.

Azt, hogy valóban hanyatlók-e a szubkultúra, nehéz megállapítani, hiszen nap mint nap a belváros graffitist csomópontjain (később ezekre is részletesen is kitérek) újabb és újabb, színvonalas és kevésbé ígértes munkák sora tűnik fel.

Matricázás és legális munkák Szombathelyen

A szombathelyi graffitist srácok közül többen pár éve mellékesen matricáznak is. Ez a szokás pár éve jött divatba. Megterveznek egy humoros, rejtett üzenetet hordozó matricát, kinyomtatják, aztán felragasztgatják mindenhová, villanyoszlopokra, közlekedési táblákra, kapcsolószekrényekre. Kíváncsiak a reakciókra, arra, hogy a járőrelők közül kik és mit vesznek észre. Igaz, mint mondják, a sok reklám mellett nehéz kiténni.

A legemlékezetesebb street artos megnyilvánulás a közelmúltban történt (ismeretlen „alkotó” tollából). A Thököly utcában egy forgalmas csomópontban valaki kitett egy közlekedési táblát, amire ennyi volt írva: „Elnézést kérünk”. Tudni kell, a rendőrök kedvelt ellenőrzési pontja ez.

Tőlünk nyugatabbra graffitist körökben divat a plakátolás is: óriásplakátokat a „művészek” saját készítésű plakátjaikkal fednek le. „Ötleim lennének, de pénzem hozzá... inkább rárajzolunk az eredeti plakátokra, rejtett kis üzeneteket csempészünk rájuk, áteszté-
tízáljuk, kifordítjuk eredeti küldetéséből, nevésségessé tesszük őket...” – így Péter. (7)

Szombathelyen az elmúlt tíz évben körülbelül tízen foglalkoztak street arttal, a többség graffitis vagy rajzos körökben mozgó fiatal. Korosztály szerint 23–30 közé saccolják magukat.

Helyi csoportok, szerveződések

Nehéz graffitisek közé férközni, zárt világ, a csoportok általában kis létszámúak, baráti társulások is egyben, kevéssé jellemző a belső mozgás. Egyéb szabadidős tevékenységet is együtt végeznek: együtt járnak bulizni, koncertekre és sörözni is. De lássuk, mely csoportokat és „alkotókat” sikerült beazonosítanunk!

AISE

Minden idők legnagyobb szombathelyi favoritja: AISE. Egyedül dolgozik, nem csapatban. A kilencvenes évek elején az elsők között kezdett graffitizni, és már a kezdet kezdetén 3D-s rajzaival hívta fel magára a szubkultúrában élők figyelmét. A legaktívabb korszaka a kilencvenes évek közepétől 2003-ig tartott. Azóta Szombathelyen csak ritkán tűnik fel a szignója. Jelenleg állítólag kamionsofőrként dolgozik, családapa, de ahová fuvaroz, ott mindig „nyomot hagy” maga után.

SCK

Mostanában gyakori, hogy a graffitirajongók interneten keresztül ismerkednek össze, vagy tartják egymással a kapcsolatot. Az SCK-sok is világhálón, graffitis fórumon bukkantak egymásra. Laza szerveződés ez, 2006-ig 3–4-en dolgoztak együtt, gyakorlatilag végigtagelték az egész várost, az SCK ma is a leggyakoribb szignó Szombathelyen. Saját elmondásuk szerint hét-nyolc éve kezdték. SCK néven csak a közelmúltig működtek, ameddig a főnök, Marci, a csoport legaktívabb tagja, fel nem költözött Budapestre. Szombathelyen már a többiek sem festenek. Marci sem használja az SCK nevet, számtalan egyéb szignóval „dolgozik”, alkalmi haverokkal járja Budapest utcáit.

Őket Szombathelyen a „kiforrottabb vonal”-nak tartják. Míg a többiek buliztak, és utána mentek festeni, addig az SCK-sok fordítva csinálták: először festettek, és csak utána mentek szórakozni. Maguk mesélték, veszprémiekkal is összehaverkodtak, akik gyakorta Veszprémben is tagelik az ő nevüket.

A név kötelez, mondta Marci: az SCK nem koppintás, eredeti szombathelyi találmány volt. Többféle jelentése van, mikor hogy gondolták: lehetett például Savaria Creative Kommandó vagy Savaria City Kriminals. A betűk a fontosak, kiválasztásuknál esztétikai szempontok domináltak: lehessen szépen rajzolni őket. A csoportnéven túl mindenkinek van saját identitása is, egyedi aláírása (crew-ja), de ezeket Marci is szigorúan titkolja.

Az SCK tagja volt „67” is, aki csak néha járt el Marcival graffitizni, ő megszállott street artos lett.

HNC

A másik csoport, a HNC-sek helyileg a város szélén található Oladi lakótelephez kötődtek, a csoport gyerekkori baráti társaságból szerveződött. Egy helyi legenda szerint, amit többen kétségsbe vonnak, vezetőjük a fogásokat tizenéves korában Münchenben sajátította el, ott csatlakozott egy HNC nevű csoporthoz. Hazatérte után alapította az itteni (állítólag Szombathelyen az első) bandát. A HNC '95-ben alakult, 2002-ig voltak igazán aktívak, utána a csoport tagjai egyéni akciókban élték ki magukat. Azóta számtalan új fedőnév alatt él ki szenvedélyüket. Ez idő alatt – meséli Áron, a csoport volt tagja – körülbelül 50 komolyabb rajzot készítettek; mára jó, ha a városban 20 megmaradt belőlük. A HNC fénykorában 5–10 tagot számláltak, de egy-egy akciónál mindig csapódtak hozzájuk alkalmi kísérők is.

Közéjük tartozott Brazil is. Helyileg leginkább a lakótelepen és a belvároson túl, a Rohonci úton és a Csónakázó tónál „garázdálkodtak”.

Elmondásuk szerint nevük nem jelent semmit, azért választották ezt a taget, mert jól néztek ki a betűk. Ez az elsődleges szempont, utána jöhet a ráhúzott, sokszor idétlen tartalom. A konszenzusos név a Helyesen Navigált Cinema volt: amikor ennek tartalmi vonatkozásait firtattam, csak mosolyogtak, „csupán jól hangzott”, ennyi.

IRF

A másik jól elkülöníthető csoport a volt KISZ lakótelepen szerveződött, a Szent Gellért utca környéki srácokból, ők voltak az IRF-esek. Fénykorukban 9–10-en „dolgoztak” együtt. Pár évvel voltak csak fiatalabbak, mint a HNC-sek, valamikor 1996–97-ben kezdtek. Az elmúlt időszakban még fel-feltűntek tagjeik, de már nem olyan aktívak, mint a kilencvenes évek végén. Közülük azóta többen Budapesten élnek, és ott tagelnek.

Az IRF név mögött ez a tartalom állt: Inkább Rajzolja Faszfeje.

Minden idők legnagyobb szombathelyi favoritja: AISE. Egyedül dolgozik, nem csapatban. A kilencvenes évek elején az elsők között kezdett graffitizni, és már a kezdet kezdetén 3D-s rajzaival hívta fel magára a szubkultúrában élők figyelmét. A legaktívabb korszaka a kilencvenes évek közepétől 2003-ig tartott.

Azóta Szombathelyen csak ritkán tűnik fel a szignója. Jelenleg állítólag kamionszofőrként dolgozik, családapá, de ahová fuvaroz, ott mindig „nyomot hagy” maga után.

BMK

A BMK újabb csoportosulás, az általam kérdezett srácok sem tudják, kik állhatnak a név mögött, csak a tagjeiket látták. Gyanítják, nem is csoport lehet, pár éve valaki egyedül „kalózkodik”.

THA

Brazil ismert még egy csoportosulást, a THA-t, szerinte (8) pár éve ők is abbahagyták. Nevük jelentése: Three and Artist. Tagja volt például DJ Zulu, aki több éve Budapesten él, és ismert „parti-arc”. A THA-sok félig-meddig deszkások voltak, azonban harminchoz közel már a többség kiszállt.

White TD

Többen emlékeztek még egy sráca, aki a kilencvenes évek végén jelent meg Szombathely utcáin, mindig szigorúan egyedül járt, és White TD feliratokat fűjkált. Egy „dagadt csávó volt, amúgy nem járt hiphopos bulikba, a munkái se tetszettek, senki sem ismerte...” – így emlékszik vissza rá Brazil. (9) „Egyszer valaki megverte, azóta nem lehetett látni a munkáját” – meséli róla Áron. (10)

BATKA

„Kettyós volt, benne volt a lábában az izgága” – foglalja össze Brazil. (11) A srác szintén egyedül „tolta”, ő is felköltözött Budapestre, és azóta a legsötétebb környékeken, a nyolcadik kerületben street artozik. „Párszor fűjtük együtt – meséli Áron (12) – 2–3 szint is használt, nem is volt rossz. Úgy gondolta, egész Szombathely egy baszás gettó, úgyhogy szét kell fűjni.” Volt, hogy elkapták, de neki nem lett komolyabb baja...

AKVI

2002-től találkozhatunk a munkáikkal, a csoportnév mögött is egy srác áll, aki az utóbbi években már alig tevékenykedik Szombathelyen. Budapesten viszont a kedvelt terepe a Keleti pályaudvar. A többiek kitartó gerillaként jellemzik őt, például nagyon szeret vonatot fújni. Párszor elkapták, de az a fajta, aki „mindent leszar”. „Nem mondanám, hogy jó cuccai vannak, de van rálátása a témára” – így mesélnék róla.

Mindenkinek van saját tagneve

A graffitisek, ha csoportban fújnak, a csoportnéven túl akkor is mindenkinek van saját tagneve, amivel munkáit fémjelzi. „Sok nevem van, épp milyen betűhöz van kedvem, például az Agnus, azt nagyon szeretem.” (13)

Pétertől is megkérdeztük, miért pont a „67”-et választotta (sz.i, 2008.): „akartam egy olyan nevet, ami nem egy becenév, hanem egy valódi személyre utaló név. Egy igazi név... így mi más lehetne mint egy szám :) (a szerencseszámom).”

Péter másik tag-jele: a Whaam! Ez a név nem személynévre vagy becenévre utal, hanem egy Roy Lichtenstein-kép (14) címe.

A beszélgetésekből úgy szűrtem le, egyrészt óvatosságból, másrészt kihívásból az egyéni neveket rendszeresen változtatják, sőt egy ember számtalan néven fut. Mindenki nagyon óvatos: megfigyeltem, csak olyan nevet árul el, amit már nemigen használ...

„Nem ez a lényeg, kit hogy hívnak...” – magyarázza Brazil (15), a graffitisek a stílusból is felismerik egymást, a taget összességében kell figyelní.

A bandaháborúk kizárva: helyette egészséges versenyszellem

Szombathelyen sohasem volt jellemző a bandaháború, Amerikában annál inkább. Ott a bandák vadásznak egymásra, komolyan veszik a graffitizést, ahogy Franciaországban, a fekete negyedekben is. Nálunk Magyarországon ez nincs: nincsenek kijelölt territóriumok sem, mindenki mindenhová leteheti a névjegvét. Hiába lehetett a különböző csoportosulásokat különböző lakótelepekhez kötni, ennek jelentősége sohasem volt. (16)

Egymás képeit is tiszteletben tartják, bár néha előfordult, hogy „valaki vicces csávó” belefirkált a képekbe lakkfilccel. Többnyire azonban vigyáznak egymás munkáira, a másikat sem fűjják le, ha jó. Sőt gyakorta előfordul, hogy ismeretlenek, ha tetszik nekik a rajz, újraszínezik.

Kik ők? Egyéni életutak...

Áron, aki a HNC egyik szellemi motorja volt, így mesélt: „90-es évek közepe felé (kb. 13–14 éves koromban) láttam az első komolyabb rajzokat, ha jól emlékszem valamelyik haverom fotózta őket Franciaországban vagy Németországban. A sima papírra elkészített cuccokat hamarosan követte az első falra festett rajz (egy viszonylag forgalmas helyen), utólag belegondolva igen kezdetlegesre sikerült, de mivel rajtunk kívül csak páran csinálták ezt akkor a városban (főleg idősebbek, mi – ha lehet így fogalmazni – második generációs firkászok voltunk, bár ezek a korosztályok idővel megtalálták egymást, és közösen is dolgoztak alkalomadtán), már csak a bevállalásunk miatt is büszkéek voltunk magunkra.” (17) Áron tehát tudatosan, érdeklődés alapján választott csoportot magának, egy közösséget, amivel azonosulhat, ahol kiélheti kreativitását. De mint tapasztaltuk, van, aki csak közójük csapódott, ilyen fiatal lehetett Brazil (18) is: „A bátyám kitartóan tömte a fejembe a hiphop kultúrát, így ismerkedtem meg először a dj-zéssel, a breaktáncolással, aztán a graffitivel is. A bátyám fűjt a haverjaival először, én csak elkísértem, aztán rákattantam.” Szapu (2000, 239.) tipikusan ilyen srácokról írhatta: „még

kialakulatlan személyiségű vagy egyéniségét nem vállaló fiatal, aki így keresi a közös társas élményt”.

„67” (19) 8–9 éve street artol. Először magazinokban és újságokban olvasott az utcai művészetről, és nagyon megragadta. „Kimész Bécsbe, és látsz matricákat az utcán, vicces dolgokat, szövegeket, jó gondolatokat. Egy egyszerű kis matrica az egész, amit számítógépen bárki megalkothat, kinyomtatod és felragasztod a falra. Ennyi.” Első munkája egy sorozat volt, amely öt részből állt, magát a matricakészítést ábrázolta öt fázisban. Teleszórta vele a várost. „67” saját elmondása szerint mindig is rajzolt, érdekelte a képzőművészet, szakkörökbe járt, később művészeti iskolát is végzett. Csoportosan kezdte: „Két-három barátommal, először csak azt hittük, fellángolás lesz, de benne ragadtam. Gondolkodtunk, agyaltunk, kampányokat találtunk ki, először pusztán magunk szórakoztatására.”

Más szerepekben

Eddig nem ejtettünk szót arról, hogy a graffitis csak életének bizonyos időszakában graffitis. Elbújik, kettős életet él, egy nappalit és egy éjszakait. Az általam megismert srácok többsége nappal csöppet sem peremvidéki „gettólakó”. A srácok főiskolára járnak, van, aki grafikusnak, mások pedagógusnak vagy pénzügyi szakembernek készülnek, van, aki dolgozik. Brazíl például napközben egy reklámügynökségnél van alkalmazásban, és nem mellékesen képregényeket is rajzol, könyvei jelennek meg. Sok más szerepben is jelen van a társadalomban. Sőt, mivel a graffitizés rejtett szubkultúra, a többség nem is ismeri Brazíl igazi arcát. Ali hivatása szerint rajztanár, Péter art direktor, Budapesten a reklámparban tevékenykedik. Marci szintén rajztanár, de alkalmi munkákból él a fővárosban. Mindannyian számtalan más szubkultúrával kerülhetnek még átfedésbe, egyidejűleg és különféle mértékben több csoportnak, identitásnak is részesei lehetnek. A fiatalabb korosztályból ketten középiskolások, egyikük gimnazista közepes eredménynyel, a másik műszaki területre jár, éltanuló. Saját elmondásuk szerint mindannyian polgári közegből jöttek, a szülők iskolázottak, biztos anyagi háttér áll mögöttük. A graffitizés egyébként is költséges hobbi. Igaz, akad köztük olyan is, aki elvből vagy kényszerből lopja a festéket.

Miért nincsenek csajok?

Szombathelyen még nem hallottak graffitis vagy street artos lányokról, de Budapesten már igen. Való igaz, országos szinten is csak egy-két lánynak jut eszébe, hogy tagelni kezdjen. Viszont, jegyzik meg a fiúk, a graffitisre „ragadnak a csajok”, mostanában menő dolog lett ezzel foglalkozni. Szerintük azért van az, hogy a lányok nem graffitiznek, mert „ez a fiúknak való sport”. (20) Elmondásuk szerint a gyengébbik nem „kevésbé bírja a stresszes helyzeteket, jobban félnek a rendőröktől, kevésbé szeretnek csapatokban mozogni, nincs bennük annyi kreativitás ahhoz sem, hogy street artoljanak”. (21)

„Személyesen nem ismerek csajokat, de láttam már pár cuccot, amit női writerek csináltak. Magyarországon 2 nő csinálta komolyabban, ők már abba hagyták, vagy csak nagyon ritkán fognak festéket.” (22)

Emellett a lányoknak – írja könyvében egy helyütt Szapu Magda (2000) – a szorosabb szülői kontroll miatt sokkal inkább az otthon és a saját hálószobájuk kellett, hogy teret biztosítson a kortárs csoportok által létrehozott, például poprajongói kultúra számára.

A család viszonyulása

Brazíl szülei semmit sem láttak, nem tudták, mivel foglalkozik, csak annyit tudnak, nagyon szeret rajzolni. „Most már tudják, akkoriban, amikor Szombathelyen éltem, és itt

is aktívan fújtam még, nem tudtak róla. Kerültem az olyan szituációkat, nehogy kiderüljön. Amikor otthon a falakat széttageltem, ecsettel meg vízfestékekkel, akkor már gyanús lehettem. Tényleg mindent szétfirkáltam. De a szüleim semmit sem csináltak, nem zavarta őket, hagytak.” (23)

Péter (24) így mesél: „A körülöttem élők közül csak a szűk baráti köröm tudja, hogy néha graffitizem, és foglalkozom streetarttal.”

„Ismerek olyanokat, akik azt mondják a szülőknek, hogy bulizni mennek, közben rajzolni indulnak. A kannákat vagy elrejtik otthon, vagy egy olyanál tartják, akinél a szülei nem bánják. De vannak olyanok is, akik azt mondják »megyek rajzolni egyet« és kész.” (25)

Politikáról és hitvallásról

A graffiti eszményétől hagyományosan minden nemű, etnikai és nemzetiségi alapú felosztás idegen. A szombathelyi srácok szerint nem divat politikai üzeneteket felfesteni, de a graffitisek itthon jellemzően liberális beállítottságúnak vallják magukat. Ám ez sem evidens, hisz az egyik beszélgetőtársam a polgári oldal lelkes híve, saját bevallása szerint teljes mértékben konzervatív beállítottságú, és a liberális nézeteket például „rühelli”.

Ellenpéldaként azonban megjegyezhetjük, a politikamentesség a rapkultúra egészére már nem igaz. Például a nyolcvanas évek Amerikájában a rap politikai töltetet is kapott: a Public Enemy (Közellenség) csoporttal, a „rap gerillái”-val és a feketebőrűek „Új Afrikai Köztársaság” mozgalmával hozták kapcsolatba (Szapu, 2000, 91.).

A street artosok viszont a világ minden részén reflektálnak a politikai eseményekre. Nyugat-Európában, ahogy természetesen Amerikában is, a közelmúltban tömegesen jelentek meg Barack Obamát éltető sablonok, graffitik és matricák, Magyarországon viszont nem találkoztak vele. Nálunk street artban is a politikaellenesség és semlegesség a legjellemzőbb. Amivel találkozhatunk: pártok üzeneteinek, szlogenjeinek fricskái. Vagy tényleges politikai plakátokra fújnak rá, változtatják meg a szövegeket.

Beszélgetőpartnereim közt egy sem vallásos, de ez persze nem fogható fel reprezentatív mintának. Állításuk szerint a graffitisek közt egyébként sem téma ez: magánügy. Istennel kapcsolatos szavakat sem szokás festeni.

Kamaszkorban „kattannak rá”...

Az általam megismert graffitisek mindegyike ifjúkorban, a gyermekkor és a felnőttkor határán, egy átmeneti életszakaszban, az ember önmagára találásának és identitástudata kialakulásának kezdetén talál rá a graffitire. Sokan a felnőtté válás után, miután önálló egzisztenciát építettek ki, sem hagyják abba, tovább tagelnek. Szerintük ezt addig lehet csinálni, amíg az ember bírja anyagilag, amíg nem alapít saját családot, amíg a munkája és ideje megengedi: mert „sokat kivesz az emberből”. (26)

A street artban nincs éles korhatár, 30 év fölött is sokan üzik, ámbár többen, ha jön a család, abbahagyják: „megváltozik az értékrend, nem biztos, hogy vonzónak találja ezt az életformát, nem lesz már rá ideje”. (27)

Phil Cohen (1972, 108.) szerint a szubkultúrát alapvetően a hasonló élethelyzetben lévő, hasonló problémákkal küzdők alkotják. (Megjegyzem: tinédzserkorúak vagy otthon, saját közegükben tinédzserstátusban tartottak...) A szubkultúrákat nem egy uralkodó kultúra termeli ki, hanem egy alárendelt kultúra. Funkciója „feloldani a szülők kultúrájában rejtve maradt vagy feloldatlan ellentmondásokat”. Cohen elgondolása szerint „a szülők kultúrája által életre hívott szubkultúrák” mindig ugyanannak a központi témának valamilyen variációi. Ideológiai szinten a fő ellentmondás a „munkásosztálybeli puritanizmus és a fogyasztás új keletű hedonizmusa között”; valamint gazdasági szinten „a társadalmilag mobil elítélés és az új lumpenproletariátushoz tartozás jövője” között van (Cohen, 1972, 108.).

Másik feltevésünk szerint azok a gyermekek lesznek graffitisek, akik önmaguk kiteljesedéséhez, kulturális önazonosságuk, identitásuk keresésében a felnőtt korcsoportoktól nem kapnak kellő mankókat, így a kortárs csoportoknál keresik a mintákat. Ha érvényes a megállapításunk, lássuk, milyen identitástudat mentén szerveződnek, milyen eszközökkel, milyen rítusok által.

Graffiti-identitás: „Remember: You are not doing hip-hop, you ARE hip-hop!”

A fiatalok életében, mindennapjaiban a zenének és az általa közvetített szemléletmódnak meghatározó szerepe van. Ezt a szubkultúra-kutatással foglalkozó szakirodalmak mindegyike hangsúlyozza. A graffiti-identitás és csoporttudat meghatározó eleme a hiphop kultúra, amelynek egyik legfőbb eleme a rapzene. (További elemei: az MC-zés, a break és a gördeszka.) Nagyon fontos összekötő elem a szombathelyi graffitisek számára a hiphop élettérzéssel való azonosulás. Mindannyian hiphopos körökben is mozognak, legtöbbször ezt a zenei stílust favorizálják. Ezen kívül fontos identitásépítő elemek a graffiti-stílusok, a gettóérzés, a stílus és az öltözködés, és a sajátos nyelv, valamint maga a rajzolás.

---

*A gettóérzésből
(feleslegességérzésből) – sokan
így vallják – a graffiti szakította
ki őket. Átsizezte életüket, új
értelmet, tartalmat adott min-
dennapjaiknak, és a graffiti
által valódi közösségekre talál-
tak. Közben a gettó szürke terei-
be is életet varázsoltak. „Mega-
nultunk varázsolni, hogy
nekünk jobb, élhetőbb legyen ez
a város”.*

Brazil (28) szerint a graffiti, a zene és a free dance alkotják a hiphopot. Ezt a hármat nem tudná egymástól elválasztani. Régebben is mindig többnyire úgy skiccelt egy-egy graffitit, hogy elővett egy jó hiphop számot.

Az általam megismert szombathelyi street artosok sokféle zenét hallgatnak, szeretik a hiphopot, de nem jellemző, hogy azon nőttek volna fel, vagy most is azt hallgatnák. „67” (29) így mesél erről: „Az ember 15–20 évesen csak egy műfajnak tudja szentelni magát, akkor még nem fogadja be például a jazzt, vagy az elektronikus zenét. Am ahogy egyre idősebb lesz, egyre vájtfulóbb, jobban befogadja az igényes zenéket. Úgy tapasztalom, ma már a gördeszkásokra sem egyértelműen jellemző, hogy mind hiphopos lenne.” Bárki csinálhat street artot, zenei ízléstől függetlenül,

bár persze fogékonyabbak rá azok, akik ilyen zenét hallgatnak.

A graffitiseket a rapszövegekről is faggattam. Szerintük fontos, hogy a szövegek mint posztmodern versek rímeljenek a zene ütemére. Rengetek szórím van bennük. A szöveg tartalma vegyes, általában a mindennapi életről szólnak, szerelemről, bulizásról, drogról. „Sok szól az utcáról, a pesti gettókról, a prostitúcióról, a munkanélküliségről, a szegénységről...” (30)

Példaképek, akik a hierarchia csúcsán állnak...

A graffiti-társadalomban – mesélik a szombathelyiek – a writer annál nagyobb elismerést vív ki magának, minél tetszetősebbet, nagyobb, és minél kockázatosabb helyre fűj. Ők azok, akik a szubkultúrán belül (Sarah Thorton fogalmát használva) a legnagyobb szubkulturális tőkével bírnak. Ez az a tőke, amely révén az ifjúsági csoportok megkülönböztetik magukat a „fősodorbeliek” közönségétől A „szakmában”, ebben mindannyian egyetértenek, a hierarchia csúcsán a budapesti PNC-sek (Pride Not Crime) állnak.

Nagymenőnek számít még itthon Nikon, aki „legálban is fest”, és saját graffiti-ruhá-üzletet nyitott Pesten. (31) A szombathelyiek példaképe még TISH, aki jelenleg Angliá-

ban él. Nemzetközileg viszont a TNB-t tartják a legtöbbre: ez egy változó összetételű nemzetközi csoport, tagjai már 30 év fölöttiek.

A szombathelyi street artosok közös kedvence Banksy, a nemzetközi híró londoni stencilművész. Gyűjtik a munkáit, és neves aukciókon árulják a képeit, mégsem tudja senki, ki rejtőzik a név mögött. Tizenöt éve jelen van, és reflektál mindenre. Őt tartják a street art pionírjának. Megcsinálta, hogy bement egy ballonkabátban a párizsi Louvre-ba, becsempészte saját Mona Lisa képét, és kitette a falra. A festmény hű mása volt az eredetinek, azzal a különbséggel, hogy Mona Lisa arcát egy smiley takarta el.

A szombathelyi writerek másik nagy példaképe az 1000% formáció. Ők graffitisek és street artosok is egyben, „Nagyon jókat és szépeket készítenek. Gondolatébresztők a munkáik.” (32)

Egyéb identitáserősítő elem: gettóérzésből peremvidékkézés lett

Többen is mesélték, amikor tizenéves korukban először elkezdték hallgatni a hiphop muzsikát, többnyire még csak „majmolás”-ból imádtak egy-egy rappert, nem is értették igazán, miről énekelnek, az MC-k miről is dumáltak, csak a zenei világ volt nagyon új és érdekes számukra. Aztán, ahogy egyre inkább beásták magukat ebbe a szubkultúrába, azonosultak ezekkel a figurákkal és szövegeikkel. Később pedig ezeket a szövegeket be tudták helyettesíteni saját életükbe. A feketezene gettóérzés itt Szombathelyen maga a kisvárosi lét lett. Áron, aki maradt Szombathelyen, így fogalmazza ezt meg: „Ez itt a világvége. Hatalmas a Pesttől való távolság. Mindig is úgy éreztem, mintha az egész város egy nagy gettó lenne, ahonnan nem tudsz kitörni, benne ragadsz, de ugyanakkor a sajátod, megvéd és eltakar. Utálod, de otthon vagy benne.” (33)

Brazil pár éve már nem él Szombathelyen, csak barátai és szülei miatt látogat haza, de ő is úgy tekint Szombathelyre, mint egy nagy gettóra, ahonnan sikerült kitörnie. „A barátaim 80 százaléka pár éven belül itt alkoholista lett. Magyarország nagyon centralizált, a vidék, mindenféle szempontból – munkalehetőség és kultúra – roppantul el lett hanyagolva. Mindig ugyanazokkal a hülyeségekkel találkozol, bezárva érzed magad. A graffitit kizökkentett ebből az egyhangúságból.” (34)

A gettóérzésből (feleslegességérzésből) – sokan így vallják – a graffitit szakította ki őket. Átszínezte életüket, új értelmet, tartalmat adott mindennapjaiknak, és a graffitit által valódi közösségekre találtak. Közben a gettó szürke tereibe is életet varázsoltak. „Megtanultunk varázsolni, hogy nekünk jobb, élhetőbb legyen ez a város.” (35)

Az öltözködés

A graffitisek a ruházkodást a hiphop (*breaktánc, graffitit, mc-zés és dj-zés utáni*) ötödik elemének tartják. „Az öltözködés – meséli Áron (36) – kezdetek óta fontos meghatározó eleme a hiphopnak. Szinte már nem is mc az az mc, akinek nincs saját ruhamárkája, ott a Roc-a-wear, Sean John, Vokál, Shady Limited...”

Magam is meglepődtem, mikor a graffitisekkel való interjúim során nagyhangú, kemény hiphopperek helyett jólfészült, huszon-harmincéves fiatalemberekkel diskurálhattam. Mindannyian konzolidált öltözékben jelentek meg, látszólag tisztas egzisztenciájúak. „Bambiztak”, a legerősebb drog a kávé volt. Csak semmi feltűnés – vallják mindannyian, a semlegesség a legjobb álca. A hétköznapiakban általában a hiphoposok és deszkások tradicionális viseletét hordják, abból is a legszolidabbat. Elmondásuk szerint a hiphopos viseletben fő elem a bő (az átlagnál minimum három számmal nagyobb), sokszebes nadrág. Baseballsapkát húznak a fejükre, de divatos a köreikben a szűk kötött sapka is, és a hosszú, vékony sál a nyakban. Télen ehhez pufidzseki dukál. De a bő gatya nem szentírás, szívesen hordanak farmert is, az a fontos, ne feszüljön, „az olyan buzi diszkós”. (37)

Szeretik a régi márkákat, a leszanált cuccokat, vadásznak például a régi melegítőfelsőkre, a „Tisza” márkájú holmikra. A cipő minden esetben tornacipő, annál jobb, minél „old school”-osabb. Menő a köreikben például egy tízéves leszanált Nike.

Hajviseletük rövid, egyszerű fiús fazon (nem hosszú, ahogy a rockereknek), nincs hajfestés (ez a house-osokra és a diszkósokra jellemzőbb), semmi extrém taraj (ez pedig a punkok viselete). A graffitisek között a fiúknál a félhosszú is elfogadható, de fontos: ne legyen igénytelen.

Arra a kérdésre, szerintük honnan ered a hiphoposok bő ruházata, a szubkultúrában otthonosan mozgóknak mindegyike a szegénységet említi: *a hiphopos az utcáról jön, a viselet az amerikai gettó „találmánya”. A sokgyermekes, munkanélküliséggel, nyomorral küzdő családoknak ugyanis sokszor arra sincs pénzük, hogy a kisebb csemetéknek új ruhát vegyenek, így marad az idősebb testvérek kinőtt ruhatára.*

Mások a bő ruhában a lazaságot látják, ezt szeretik benne. Brazil (38) kiemeli: *sok utcai diler azért hord bő nadrágot, mert alatta egy másik nadrág rejtőzik, melynek zsebeiben sok „hasznos” dolgot el lehet rejtteni a pénzen át az „önvédelmi eszközökig” (pisztoly, levágott csövű kispuska, kés, miegymás).*

Más a „munkaruha”...

A graffitis munkaruha szigorúan utcai, és roppant praktikus viselet. Elengedhetetlen kellék a gumikesztyű. Egyiküknek külön festőruhája is van, egy használt, kopott farmer.

„Igazából átlagosan nézek ki, nem öltözhetek majomnak, vegyülnöm kell az emberekkel. A graffitinek ez a fő varázsa, hogy pl. állsz egy vonatrajz mellett, és lehet, hogy a melletted álló ember, VAGY egy másik készítette tegnap éjszaka, nem tudhatod.” (39)

„Volt egy jól bevált ruhaösszeállítás, szigorúan fekete színben, hogy még véletlenül se tudjanak rajta festéknyomokat találni. Érdemes kesztyűt (eldobható textil vagy gumi) húzni a melóhoz, hogy a kezeden maradt festéket is egy mozdulattal meg lehessen szüntetni, nem valószínű, hogy minden rajz után leáll az ember kezét mosni.” (40)

„Nem ajánlatos úgy öltözködni, ahogyan általában jársz az utcán. Inkább a teljes ellentéte. Vagy »romául« öltözni (lila hátizsák, lila kabát, sportnadrág stb.). Általában kanna hátizsákba, cap zsebbe. Egy zsebben egy fajta cap. Sál/kendő már rögtön a nyakban.”(41)

Egyedi nyelv és szóhasználat

A szubkultúrában ismert és csak itt használatos szavaikat többnyire egy az egyben az angolszász kultúrkörből veszik át. A trágár beszéd nem áll messze a raptól, az effajta „verbális erőszakot” a hiphop kultúrával kötik össze. A rap nyelvi kreativitására (melyre jellemző a sajátos mondat szerkesztési stílus, a kreatív szóalkotás és a sajátos szleng) példaként a hazai graffitisek nagy kedvencétől, az Akkezdet Phiaitól, a *Mivel játszol* című számból idézek:

„Már csak pár csepp házipálesz választ el attól, hogy a faszomon a fanszórt szökére fessek Nem küzdöm a sors ellen – hagyom, hogy hasson Az összes bűnömet meggyóonom, ha annyi lesz a vagyónom, hogy nagyon unom, vagy hogy agyonnyomhasson...”

Ez a fajta verbális erőszak a graffitinél, véleményem szerint „vizuális erőszakba” megy át. A nyelvükben ugyanis az általam ismert graffitisek nem hozzák a „gangsta” rappereknek tulajdonított szlenges, trágár beszédet. Mivel az általam megismert graffitisek nem az utca gyermekei, iskolázottságuk minimum középszikola, az általuk beszélt nyelvre sem a gettóban felnövő, kilátástalanságban élő fiatalok korlátozott nyelvi kódja jellemző. Ami személy szerint egyéni megfigyelésemben feltűnt, az angol kife-

jezések gyakori használata. Például Brazília a várost következetesen csak „city”-ként emlegeti, nem rajzol, csak „write-ol”, a jelek a falakon „tag-ek”.

Beavatási szertartás nincs

Olyan, hogy „Na, mostantól én graffitis vagyok”, nincs, közli Ali. (42) Általában mindenki otthon, egyedül gyakorolja be magát, és maga alakítja ki saját, egyedi stílusát. A rajzokat aztán közösen megvitatják, úgy választják ki, melyiket lenne érdemes megfesteni. Mindegyikőjüknél alap a jó kézügyesség, többen grafikusnak készülnek. Az új tag számára általában három-négy alkalom a betanulási idő, ez idő alatt csak kijár a többiekkel, öröködik, de még nem fest.

Aron (43) arra a kérdésre, miként lehet megtanulni graffitizni, így válaszolt: „Sok-sok magazint és graffitisekkel készült interjút olvastam, ahol a számomra szimpatikusabb pofák egytőlegyig azt tanácsolják, először mindig biztos és paramentes környezetben (otthon egy füzetbe vagy legálfalon) kell gyakorolni (lehetőleg minél többet), és csak utána érdemes beleugrani egy utcai akcióba.”

Péter (44) így felel a kérdésemre: „Tanulni? A kreativitás tanulható? Az alkotási vágy tanulható? Szerintem ezt érezni kell, erre születni kell. Aki nem tud rajzolni, az úgysem áll neki, aki mégis, az gyorsan kiszzelektálódik a saját kis környezete visszajelzései miatt. Az egészhez érzék kell, kitarítás és sok gyakorlás. (Nemcsak a rajz gyakorlása, hanem a technika elsajátítása is.) Tehát otthon füzet + utcán éles × sok = graffitis.”

A csapatban mindenkinek megvan a feladata

Brazil (45) így mesél erről: „Valaki figyel, mi történik, a másik az fű, a harmadik nézi az utcát. Jobb, ha józan az ember, és utána megy sörözni. Megesett többször is, hogy lebuktunk, valaki jött kutyát sétáltatni, aztán ránk üvöltött, hogy mi a fenét csinálunk. Volt, hogy előtte szívtunk, aztán az »őr« hiába figyelt. Egyszer csak azt vettem észre, mikor hátránéztem, hogy farkaszemet nézek egy csomó fiatalal. Főiskolások lehetnek, valami buliról mehettek hazafelé. Röhögtek.”

A srácok már otthon, egy blackbooknak nevezett füzetben megtervezik a munkát. Kint a terepen mindent dokumentálnak, gondosan lefényképeznek. Az akció általában éjfél után kezdődik.

„Akció előtt már nagyon fel vagyok pörögve, izgulok, aztán amikor csinálom, már megnyugszom” – meséli Marci. (46) – Öt percig jó, aztán utána jobb nem rágondolni” – teszi hozzá. „Olyan illegális drog ez – magyarázza –, mint a többi, tutira felpörögsz, csak nem megy tönkre tőle a szervezeted, sőt fejleszti a kreativitásod.”

„Ha illegális fűjáról beszélünk, szinte kizárólag éjszaka érdemes menni, sajnos rosszabbak a látási viszonyok – még ha kivilágított helyen folyik is az akció –, viszont könnyebben el is lehet tűnni, ha úgy hozza a helyzet. Kannákat viszünk magunkkal (hátizsák, zacskó – kinek mi volt a szimpatikus), és én speciel szeretem, ha kéznél van a rajzom vázlata, az arányok és részletek miatt. Akció szempontjából kétfélet különböztetek meg, az előre eltervezettet (itt készültek a jobb rajzok) és a spontánt (amikor már elég sör lecsúszott ahhoz, hogy örülködünk egy kicsit) – utóbbit élvezzük jobban élőben szerintem, de színvonal szempontjából a tervezett fűjás mindenképpen hasznosabb.” (47)

A „szett”, utal rá Brazília (48), amit magukkal visznek, sok mindentől függ: „ha csak utcai történet, akkor a kívánt 2–3 színű festék és 2–3 féle festékszóró fej (cap). Ha komolyabb rajz, akkor a festékek és a szórók száma több. Amúgy semmi különleges eszköz nem kell (se létra, se fogó, se kötél).”

A szombathelyi srácok régebben havonta 2–3 képet is készítettek, ma már jó, ha havi egyszer elmennek valahová fűjni. „De ha havonta egy képet sem készítesz, könnyen

kijössz a gyakorlatból.” (49) Egy-egy jobb munka jó, ha két óra alatt megvan, de van, amikor kevesebb idő van rá: „Ha fél órám van, akkor annyi idő alatt kell megcsinálni, ez a helyszíntől függ...” (50)

Eszközeik: egyedüli korlát a festék

A festékért, ha jó minőséget akarnak, még ma is Pestre kell utazni. Ugyanakkor a szombathelyi művészellátókban és kreatív hobbiboltokban, papír-írószer üzletekben mind a graffitizéshez, mind a street arthoz a legtöbb alapanyag beszerezhető. Sőt: Budapesten legális graffitibolt is működik, ahol például speciális maszk is beszerezhető. Manapság már interneten keresztül is bármilyen eszköz megrendelhető.

Brazil (51) mesélte: régebben volt, hogy Németországból kellett speciális eszközöket hozatniuk. A kilencvenes években nagy kuriózumnak számított például, hogy kintről hozzájuthattak olyan spray-hez, amelynek állítható feje volt: vékony, és ha elfordították, vastag vonalat is lehetett vele húzni. Ezt a szórófejet évekig őrizgették, mert a magyar flakonokra is rá lehetett tenni. Volt, hogy zománcal, máskor akrillal festettek. Az akril hátránya, hogy könnyebben eltávolítható.

Egy festéktubus átlagban ezer-ezerötszáz forintból jön ki, egy rajzhoz minimum két szín kell. Ha a graffitis nívósabb munkát akar, arra többet kell áldoznia, akkor öt-hat festék is elfogy. A hobbi átlagban havi szinten minimum 20 ezer forintot emészt fel.

A munkákat tekintve van egy általánosan elfogadott sorrend, amit minden graffitis betart. Először otthon a füzetben gyakorol, azután a következő lépés, hogy egy eldugott, szétrombolt épülethez megy ki, majd kisebb utcák, nagyobb utcák, végül vonatok és nagyobb volumenű házfalak, street artos megmozdulások következnek.

A festéklopás is a rítus része

Többen úgy mesélik, a festéklopás régebben, a kilencvenes években még hozzátartozott az akcióhoz. Valaki szóval tartotta az eladókat, a többiek meg pakoltak. Főként a szombathelyi Zebra festékházba jártak „akciózni”. Nem lehetett azonban sokáig egy helyen „garázdálkodni”, mert felismerték őket. (52) Elsősorban azért csentek festékeket, mert nagyon drága volt, és egy komoly munkához legalább 4–5 szín, abból is több flakon kellett. Ha nem lopták a festéket, akkor többnyire a barátok összedobták rá a pénzt, csak így, közösen volt egy-egy kép finanszírozható.

Technikai tudás, szimbólumok és stílusok

A graffiti műfajába tartozó alkotásokat két nagy csoportba oszthatjuk (*Kresalek*, 2000, 316.): a szöveges falfirkákra és a „New York-i graffitinek” nevezett műfajcsoportba. A két csoport szintén további alcsoportokra osztható. A szöveges graffitik esetében a besorolás a tartalom alapján történik: lehet politikai, szexuális vagy csoportnépszerűsítő. A New York-i típusú graffitinél a stílus, vagyis a betűk formavilága a csoportképző tényező, így beszélhetünk régi vagy új stílusról, vagy például a buborékbetű alapján „Bubble style-ről”.

Az általam vizsgált graffitisek, ahogy a magyar „writerek” (így hívják magukat a graffitisek) általában, a New York-i stílust tekintik mérvadónak.

A New York-i típusú graffitinél (*Kresalek*, 2000, 316.) az üzenet megjelenése háromféle lehet: tag, throw up vagy piece.

A tagek a legegyszerűbb falfirkák, a tag a graffiti alapeleme. Ezek többnyire vastag filccel vagy festékszórókkal felrótt writer- vagy csapatnevek, szignók. Általában a járólakó úgy tekintenek rájuk, mint az értelmetlen rongálás manifesztumaira. A szubkultúrát

ismerők azonban tudják, a krikszkrakszok valójában gondosan megkoreografált „alírások”, és félrajzolásukat otthoni gyakorlás előzi meg. Kezdetben a graffitimozgalom is szinte ezekkel a falfirakkal volt azonos.

A throw upok is viszonylag egyszerűbb, általában két színnel készített képek, amelyek még nem keltik a háromdimenziós tér illúzióját. A graffitis a throw upok készítése közben ismerkedik meg a graffitizés alapechnikáival és a spray-festék (kanna) használatával.

A piece-ek a legtöbb munkát igénylő, több színből álló mesterművek. „Elvezetésük is innen származik: master piece, vagyis mestermű. Az ilyen alkotások a nagyközönséget is gyakran ámulatba ejtik. Ezeket gyakran karakterekkel, vagyis figurális festményekkel egészítik ki.” (Kresalek, 2000, 316.)

Graffitis stílusok: old és new school

A stílus tekintetében két részre oszthatjuk fel a graffitizést (Gönczö és Téglás, 2003), a „rég iskolára”, vagyis az „old schoolra” és egy újabb vonulatra, a „new schoolra”.

Az old school a 1970-es évek legelején indult, New York külvárosaiban. Egyszerű, kerekded betűk jellemzik, és egyszerű a színezés is. Kedvelt formavilág a „bubble style”, amit kerek, buborék alakú betűk jellemeznek. Vannak graffitisek, akikhez manapság is ez a stílus áll a legközelebb, mind formailag, mind az elkészítés módjában.

A „new school” vonulat 1985 után indult el, bár ez országonként elég változó. Graffitiben ez a „wild style-ban” jelentkezik. Ezt a festési stílust a vad, össze-vissza tekergőző betűk és virtuóz színezés jellemzi. A térhatású, sűrű rajzolatú, nyilakban végződő, ezáltal szinte kiolvashatatlan betűk mellett megjelenik a figurális ábrázolás is.

Szabi (53) még megkülönbözteti a „high tech” stílust is: erre a sok egyenes, egymással párhuzamos, és egymással éles szöveget bezáró vonalak a jellemzők.

A szombathelyiek inkább a „new school”-hoz sorolják magukat, kedvelik az egyedi, sajátos stílusú rajzokat, amelyekről aztán könnyű beazonosítani őket. Többen 3D-fanatikusnak is vallják magukat.

A szombathelyi srácok (sz.i. 2008, 2009.) szerint a '90-es évek óta, amióta többségük a graffitizést elkezdte, gyökeresen megváltozott az ábrázolásmód. A világhálón bárhol bármit el lehet lesni. Allításuk szerint mostanában nagyon elterjedtek az absztrakt formák. Ritka, hogy figurákat fűjjanak. Ha igen, többnyire egy absztrakt, torz alakot rajzolnak, amerikai mintára: betörősipkás srác, amelynek csak egyik szeme látszik, hozzá egy buborék, benne látszik a „city”. (54)

Betűk és szimbólumok

A szombathelyi srácok többnyire csak betűket fűjnek, ez az alap, figurákkal általában nem bíbelődnek, az sokáig tart, nagyobb a lebukás veszélye. A graffitit tartalmazhat ugyan értelmes szavakat, illetve betűösszetételeket is, de nem a hétköznapi ember számára készülnek, ők többnyire fel se fogják. Sokkal nagyobb jelentőséget kap az elhelyezkedés, a rajz kidolgozottsága és nagysága vagy a készítő aláírásának (szignó) a folyamatossága, mint az üzenet tartalma, amelyet ezek a rajzok nélkülöznek is.

A szombathelyiek nem rajzolnak evidens szimbólumokat sem, és általában mindent a kép esztétikájának rendelnek alá, ez határozza meg, milyen színeket használnak, a mögöttes jelentés ebben az esetben sem számít.

Street artosok technikái

Nincs szabály, hogy mivel kezdik, de általában matricázással, aztán jöhet a stencil, majd a szabad graffitizés. Egy-egy matrica, stencil, plakát több alkalomra is szól, számítógépen tárolják a fájlt, aztán később kedvükre előveszik. Egy matricából 300–400-nál kevesebbet nem lehet nyomtatni, így ha nyomtatnak, általában utaznak is. A matricát lehet lakkozni, fóliázni, akkor tartósabb, de lehet kézzel egyenként is készíteni.

Sokan a street artosok közül elhagyott falakra is festenek, a graffiti eszközeit használják, csak sokkal szabadabban, több szimbólummal, egyedi figurákkal dolgoznak.

A matricázás praktikus tudást rejt, utalt rá „67”, jó gyakorló pályája a későbbi grafikusok számára, hiszen az utcán elsajátíthatja a műfaj elemeit.

Itt általában a jel konkrét üzenetet is hordoz. A tartalom lehet bármi: politikai vagy társadalmi, de lehet, csak saját társaságod helyzetére, vagy önmagadra reagálsz. Ez utóbbi jelenléti kampánynak hívják. A lényege: az üzenet tartalma szubjektív, csak az alkotóról szól.

Az ifjúsági csoportokban – olvashatjuk a szakirodalmakban – általában olyan fiatalok vesznek részt, akik a domináns kultúra alapján nem tudják elérni a társadalom által elfogadott értékeket. „Számkivetettek, ezért új értékeket alakítanak ki, amelynek fényében megtarthatják önbecsülésüket, azaz védelmet kapnak.” Lehet, ámbar a személyes tapasztalatom a graffitisek kapcsán mégsem ez volt. Az általam megismert szombathelyi graffitisek egytől-egyig remekül helytállnak a civil életben is.

„67” (55) meséli, neki az első jelenléti kampánya az volt, amikor a buszokra Szombathelyen ezt a feliratot matricázta ki: „Reggel öt óra tíz, kelj fel és gyár!”

Barátai közül akkoriban már többen jártak dolgozni, embertelennek érezte, hogy ők hajnalban kelnek, aztán robotolnak, állnak a szalag mellett. Nekik akart üzenetet készíteni, mosolyt csalni az arcukra.

A másik ilyen kampánya, amivel körbematricázta Szombathelyt és Budapestet: „Mondj right a drogoknak!” A szlogen nyelvi poénja nem igényel magyarázatot.

A street artosok stílus alapján még Budapesten is egyből felismerik egymást, aki ebben a körben mozog, naponta eljár a matricás helyekre, figyel, reagál a másik üzeneteire. Sokszor maguk a matricák is kommunikálnak egymással, átüzennek, kiegészítik egymást. Ez Szombathelyen kevésbé van így, mivel itt csak kevesen csinálják, a párbeszéd-jelleg nem annyira jellemző.

Térhasználat, a nagyvárosok kedvelt terepei

A városban élő szubkultúrák Neidermüller Péter (1995, 555–565.) szerint egymástól eltérő módokon használják „élőhelyüket”; azaz valójában minden egyes város sok „kis” városból áll. A városi tér tehát nem csupán fizikai, hanem mindenekelőtt kulturális jelentéseket hordozó és szimbolikus funkciókat betöltő entitás is.

Az „utcaművészek” eleve más szemszögből figyelik a várost, mint az átlagember. A hiphopos és rapes szubkultúrában az „utca” szimbolikus élettér. A gettóban minden itt zajlik: a szerelem, a halál, a szórakozás, a munkakerülés, a drog, a tánc, a sport és a zenélés, ellentétben a kertvárosban élő, magasabb társadalmi osztályokkal, akiknek élettere a privát, elszeparált magánlakás. Az utca tehát egyenlő a közösségi létezéssel. Nem véletlen, hogy a rap sztárok videoklipjeinek helyszíne legtöbbször maga a gettó, a leg-

gyakrabban használt klisé: fekete hiphoper kijön a házból, bezárja maga mögött az ajtót, lemegy a lépcsőn és elindul... Szövegel, és életre kel az utca.

Ha a graffitisekkel Szombathely „mentális térképét” rajzoltatnánk fel, minden bizonynyal a város forgalmasabb, tömegközlekedési járművek által is használt útjait preferálnák leginkább. Elmondásuk szerint leginkább a belvárost, a középületek homlokzatait, iskolák és művelődési házak falait kedvelik. Szombathelyen buszokat és vonatokat nem érdemes festeni, a tapasztalatok szerint rögtön átfestik őket. Néha azért próbálkoznak, legtöbbször azonban autóröncsokon gyakorolnak.

A szombathelyi graffitisek legkedveltebb „játszótere” a vasútállomás környéke, ott a vasút mellett van egy tűzfal, ahol viszonylag biztonságosan lehet skiccelgetni. A legtöbbet lefújt hely Szombathelyen a Perint híd alatti terület, a Szent Márton utcai aluljáró, a Pláza garázsa, a Stromfeld lakótelep, a Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár környéke, a Szent Quirinus sétány, mellette a Berzsényi Dániel Főiskola kollégiumának fala, valamint a szintén a környéken található Orlay Kereskedelmi és Vendéglátói Szakképző Iskola homlokzata. Ez a belvárosnak az a szeglete, ahol az MMIK, illetve az előtte fekvő betonozott tér is található, amely a kilencvenes években a deszkások és hiphoposok fő találkahelye volt. Itt a környéken az évek alatt senki sem tisztította meg a terepet, így akár tíz-tizenöt éve készült munkákkal is találkozhatunk.

Matricás helyek

A matricázáshoz, stencilezéshez, illegális plakátozáshoz Szombathelyen nincs sok hely. Itt a fő szempont, hogy minél több emberhez eljusson az üzenet, így kikerülhetnek buszok, vonatok belsejébe, lámpaoszlopokra, hirdetőplakátokra és régi falakra. Szombathelyen kedvelt hely a városháza betonfala, a Belsikátor, az MSZP-székház, az Okmányiroda fala és az egyetlen belváros környéki aluljáró.

Tabuk

„Nem rajongok a graffiti rongálós részéért, ezért mindig betartottam az íratlan szabályokat – műemlék, templom szóba se jöhet.” (56) A graffitisek körében ugyanis léteznek bizonyos védelmi, illetve etikai megfontolások alapján létrejött íratlan szabályok. Itt is léteznek tabuk: nem fűjnek műemlékek és szobrok, frissen vakolt házak és templomok falára. A szombathelyiek a magántulajdont is tisztelik.

Péter így vall erről: „A tabu pedig egy jóérzésű ember szerint érthető: műemlék, templom, családi ház, autó... általában ezekre nem »illik«.”

Drogkérdés

Az izgalom fenntartásához fontosak lehetnek a graffitisek drogozási szokásai, amelyre kutatásom csak annyiban tért ki, hogy szóban erről is érdeklődtem. Az általam megkérdezett szombathelyi graffitisek egyike sem „drogos”, lány drogokat is csak ritkán, alkalmoszerűen használnak, főként marihuanát szívnak. Hallottak graffitisekről, akik kemény drogokkal élnek, de ez Szombathelyen nem jellemző.

Akció előtt vagy közben azonban a „profik” nem szívnak, mert akkor nem sikerül jól a munka. „Jobb tiszta fejjel nekilátni!” (57) Alkoholt alkalmoszerűen, hétvégente fogyasztanak, akció közben „előfordul, de inkább utána”. (58)

Motivációjuk: a graffiti az egész világot keresztbe áthúzza

A cél, vallják együttesen, az önmegvalósítás, a vandalizmus, a kíváncsiság és a művészet. „A láthatatlan hírnév is fontos, jó érzés, amikor a falakról saját cuccaim köszönnek vissza.” (59) „Szabadságot ad, azt csinálók a betűkkel, amit akarok, nincsenek korlátok” (60) A graffiti az egész világot keresztbe áthúzza, nincs olyan, hogy az én házam, vagy a te házad, csupán házak vannak – magyarázzák. „Olyan ez, mint a drog, nehéz leállni róla.” – vallotta Áron. (61)

A falfirkálást indikálhatja az üresség kitöltésének a vágya. Vagyis az a kívánság – amely főleg a lakótelepeken jelentkezik –, hogy a panelépületek szürke sivárságát feldobja, másfajta esztétikummal gazdagítsa. Fontos a szubkultúrán belül a „hírnév megszerzése, valamint a jelhagyás is” (Gönczö és Téglás, 2003).

Identitásukat erősíti az is, hogy valami olyan dologhoz értenek, amihez mások még csak nem is konyitának, és emiatt szűkebb vagy tágabb környezetük megbecsüli őket (Kresalek, 2000, 323.). Tehát olyan „szubkulturális tőkével” bírnak, ami erőt adhat a mindennapi élethez.

Szabi (62) így vall erről: „Urbanizált világunk csupa betonból és derékszögből áll, nagyon steril, hamar megunod. Vágysz arra, hogy átfomáld a világot, hogy végre magadénak érezhesd. Ha máként nem, legalább így.”

Másrészt a graffiti-akciók egyfajta flash-élmények, kiragadnak a szürkéségből, és feltöltötenek. Manapság, jegyzi meg Schulze (2000, 135–156.), már nem az Élet, hanem az életöröm, az élmény az az alapprobléma, amely strukturálja a hétköznapi cselekvést: éld az életet, ez napjaink kategorikus imperatívusza. A származás és a rokon kapcsolatok, a vallás, a gazdasági helyzet, a rendi, kulturális vagy helyi hovatartozás immár elveszítette jelentőségét, a „társadalmi miliók” most már élményközösségekként épülnek fel. Élménypiac alakult ki, amelynek egyik eleme lehet a graffiti is, a maga akciósínpadával, amelynek egy-egy estéje egy-egy nagydózisú, extra és extrém élménykoncentrátumot ad.

Bűncselekmény vagy önkifejezés?

A graffiti, amennyiben a rongálás vétsége fennáll, bűncselekménynek minősül. A fülöncsípott graffitisek általában pénzbüntetéssel megússzák. Az egyik szombathelyi srácnak tizenegy bírósági ügye van, és már eddig is súlyos százezreket fizetett ki pénz-bírságokra, az SCK-s Marci pedig nemrégiben egy év felfüggesztettet kapott. Az üldöztetés, a rejtettség fontos motivációjuk, identitásuk a csoportképzés egyik alapja. „Az, hogy a graffiti társadalmilag nem elfogadott, csak fokozza a varázsát” – vélik mindannyian. A szombathelyieket a legálfalak nem is igazán érdeklik: a graffitiben épp az a jó, hogy tilos.

Pétert (63) elsősorban az motiválja, hogy nyomot szeretne hagyni a világban: „Azt szeretném, ha környezetem nem lenne ennyire uniformizált. Rongálásnak is minősül, persze, a fontos mégis az, nyomot hagyni.”

Áron (64) szerint: „Ha nem lennének az utcák mindenféle gagyi rajzzal telesz*va, az emberek véleménye is más lenne. Sok »hozzáértő« és idősebb korosztálybeli embertől hallottam már, hogy mennyire vad és irritáló műfaj ez (valószínűleg még életükben nem láttak minőségi graffitit, mellesleg nekem is ugyanez a véleményem csak más »művészi« munkákról. Attól még azokat nem »tiltják be«. A rongálás részével nem szimpatizálok, de ez is egy részét képezi a műfajnak – engem sose fogott meg igazán, és sajnálatos dolognak tartom, hogy emiatt egy egész művészeti ágat kriminális jelzővel illetnek, nem így kéne lennie.”

Thirteenth (65): „Ki mondja meg mi a művészet? Festményekből is van művészi, meg van, ami egyszerűen szar. Ez ugyanígy igaz a graffitire.” Így foglalja össze a graffitizés

lényegét és varázsát: „Nem érdekel a társadalom többsége. A graffitisek nem a laikusoknak, hanem a többi writernek festenek. A graffiti addig graffiti, amíg utálják az emberek, és nem értik. Ha mindenki értené, mi miért van, elveszne az egész varázsa. Teljes mértékben megértem azokat, akik utálják a graffitit, mert nem értik ezt az egészet. A kutya is azért ugat rád, mert nem tudja ki vagy. Azt viszont szánalmasnak tartom, hogy az állam próbálja a graffitit úgy beállítani, mint az ország legnagyobb problémáját, a sok idióta meg persze elhiszi, és elmennek több milliárd forintért lesikálni a tageket a nagykörútról, miközben ezek éheznek, az utak pedig járhatatlanok, és még sorolhatnám.”

Összegzés

Az ifjúsági csoportokban – olvashatjuk a szakirodalomban – általában olyan fiatalok vesznek részt, akik a domináns kultúra alapján nem tudják elérni a társadalom által elfogadott értékeket. „Számkivetettek, ezért új értékeket alakítanak ki, amelynek fényében megtarthatják önbecsülésüket, azaz védelmet kapnak” (*Szapu*, 2000, 24.). Lehet, ámbár a személyes tapasztalatom a graffitisek kapcsán mégsem ez volt. Az általam megismert szombathelyi graffitisek egytől-egyig remekül helytállnak a civil életben is. Az illegalitás az egyetlen elem, amitől a szombathelyi graffitisek kört mégis szubkultúrának tarthatjuk, mert mikor fűjnek, lázadók: havonta egyszer, éjféltől három óráig átvedlenek, kivetkőznek magukból, hagynak egy jelet maguk mögött, aztán reggelre ugyanolyan „jófiúk”, mint előtte voltak. Látszólag idomulnak, magukra veszik szüleik kultúráját, a kispolgári létformát, csupán rejtve, titkon „vétkeznek”, szegülnek szembe a világgal.

Az általam megismert szombathelyi graffitisek közül például egy sem munkanélküli, dolgoznak, tanulnak, nem is rossz eredménnyel. A munka világával látszólag – azon kívül, hogy a kreatív foglalkozásokat helyezik előtérbe, és a „műszakozást” megvetik – jóban vannak.

Valami identitáserősítő pluszt, életlélményt kapnak a szubkultúrától, olyan tőkét, amely pénzben nem mérhető, de a mindennapi életükben is hathatósan segítségükre van. Talán nem véletlen, hogy közülük többen szakmájukban is kreatív munkát végeznek, hivatatosan is vizuális csoportokban, reklámügynökségeknél dolgoznak. Esetükben a graffitizés és street artolás egyfajta ujjgyakorlat, begyakorlás, rákészülés a világra. Ebből is látszik: a (graffitis) ifjúsági szubkultúra nem csupán időrabló szórakozás, hanem szubkulturális jutalmakkal és megtérülésekkel is együtt jár. Bár azt sem gondolom, hogy csupán önszerződő utcai rajzszakkörrel van dolgunk: a jelenség, mint fentebb vázoltam, ennél jóval komplexebb, ezernyi szegmését lehetne még ezernyi dolgozatban ecsetelni.

Jegyzet

(1) Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 27., 2009. január 13.

(2) Személyes interjú. Szombathely, 2008. október 12.

(3) Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 6., 2009. január 5.

(4) Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 27., 2009. január 13.

(5) Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 27., 2009. január 13.

(6) Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 13., 2009. január 13.

(7) Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 6., 2009. január 5.

(8) Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 13., 2009. január 13.

(9) Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 13., 2009. január 13.

(10) Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 27., 2009. január 13.

(11) Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 13., 2009. január 13.

(12) Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 27., 2009. január 13.

(13) Áron. Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 27., 2009. január 13.

(14) <http://www.artsdem.com/images/L-whaam-jpeg.gif>

- (15) Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 13., 2009. január 13.
- (16) Áron. Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 27., 2009. január 13.
- (17) Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 27., 2009. január 13.
- (18) Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 13., 2009. január 13.
- (19) Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 13., 2009. január 13.
- (20) Áron. Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 27., 2009. január 13.
- (21) Brazil. Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 13., 2009. január 13.
- (22) Ali. Személyes interjú. Szombathely, 2008. november 13.
- (23) Brazil. Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 13., 2009. január 13.
- (24) Áron. Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 6., 2009. január 5.
- (25) Filian. E-mail váltással, interneten keresztül. Szombathely, 2008. december 13., 2009. március 2.
- (26) Áron. Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 27., 2009. január 13.
- (27) Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 27., 2009. január 13.
- (28) Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 13., 2009. január 13.
- (29) Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 13., 2009. január 13.
- (30) Áron. Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 27., 2009. január 13.
- (31) Brazil. Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 13., 2009. január 13.
- (32) 67. Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 13. és 2009. január 13.
- (33) Áron. Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 27., 2009. január 13.
- (34) Brazil. Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 13., 2009. január 13.
- (35) Áron. Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 27., 2009. január 13.
- (36) Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 27., 2009. január 13.
- (37) Ali. Személyes interjú. Szombathely, 2008. november 13.
- (38) Szombathely, 2008. december 13., 2009. január 13.
- (39) Személyes interjú. Szombathely, 2008. november 13.
- (40) Áron. Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 27., 2009. január 13.
- (41) Filian. Email-váltással, interneten keresztül. Szombathely, 2008. december 13., 2009. március 2.
- (42) Személyes interjú. Szombathely, 2008. november 13.
- (43) Áron. Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 27., 2009. január 13.
- (44) Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 6., 2009. január 5.
- (45) Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 13., 2009. január 13.
- (46) Személyes interjú. Szombathely, 2008. október 12.
- (47) Áron. Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 27., 2009. január 13.
- (48) Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 13., 2009. január 13.
- (49) Brazil. Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 13., 2009. január 13.
- (50) Szabi. Személyes interjú. Szombathely, 2008. október, 2009. január 5.
- (51) Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 13., 2009. január 13.
- (52) Brazil. Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 13., 2009. január 13.; Áron. Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 27., 2009. január 13.
- (53) Személyes interjú. Szombathely, 2008. október, 2009. január 5.
- (54) Brazil. Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 13., 2009. január 13.
- (55) Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 13., 2009. január 13.
- (56) Áron. Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 27., 2009. január 13.
- (57) Áron. Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 27., 2009. január 13.
- (58) Áron. Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 27., 2009. január 13.
- (59) Ali. Személyes interjú. Szombathely, 2008. november 13.
- (60) Brazil. Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 13., 2009. január 13.
- (61) Áron. Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 27., 2009. január 13.
- (62) Személyes interjú. Szombathely, 2008. október, 2009. január 5.
- (63) Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 6., 2009. január 5.
- (64) Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 27., 2009. január 13.
- (65) Email-váltással, interneten keresztül. Szombathely, 2008. december 13., 2009. március 2.

Irodalom

Cohen, P. (2001): Szubkulturális konfliktusok és külvárosi lakóhelyi közösségek. In Rácz József (szerk.): *Szabálykövet(é)ők és bajkeverők, devianciák. Bevezetés a devianciák szociológiájába*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest. 103–114.

Ganz, N. (2008): *Graffiti, öt kontinens utcaművészete*. Cartaphilus Könyvkiadó, Budapest.

Gönczö Viktor – Téglás Attila (2003): „Mindenhová kell fújni, én úgy mondom.” Egy szegedi graffitis csoport kultúrájának vizsgálata. 2008. november 23-ai megtekintés, <http://mek.niif.hu/01100/01145/html/index.htm>

Kresalek Dávid (2000): *A város mint kiállítóterem, avagy a legpublikusabb tárlatokról. A grafiti Magyarországon. Tabula*, 3. 2. 316–327.

Muggleton, D. (2005.): A poszt-szubbkulturalista. *Replika*, 53. 127–143.

Neidermüller Péter (1981): A mindennapok folklórja avagy a folklór mindennapjai. In uő (szerk.): *Folklór és mindennapi élet. Válogatott tanulmányok*. Népművelési Intézet, Budapest. 192–218.

Neidermüller Péter (1995): *A város és a városi kultúra: antropológiai megközelítés*. In Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor. (szerk.): „*Jelbeszéd az életünk*”. A

szimbolizáció története és kutatásának módszerei. Osiris–Századvég, Budapest. 555–565.

Schulze, G. (2000): Elménytársadalom. A jelenkor kultúrszociológiája. A hétköznapi élet esztétizálódása. *Szociológiai Figyelő*, 1–2, 135–157.

Szapu Magda (2000): *A zűrkorszak gyermekei, A mai ifjúsági csoportkultúrák*. Századvég Kiadó, Budapest. 2002.

Szapu Magda (2004): A zene mentén szerveződő mai ifjúsági csoportkultúrák. In Gábor Kálmán – Jancsák Csaba: *Ifjúsági korszakváltás, ifjúság az új évezredben*. Belvedere, Szeged. 108–121.

Interjúk

Ali: szombathelyi graffitis. Személyes interjú. Szombathely, 2008. november 13.

Áron: szombathelyi graffitis. Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 27, 2009. január 13.

Brazil: szombathelyi graffitis., Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 13, és január 13.

Filian: graffitis. Email-váltással, interneten keresztül. Szombathely, 2008. december 13, 2009. március 02.

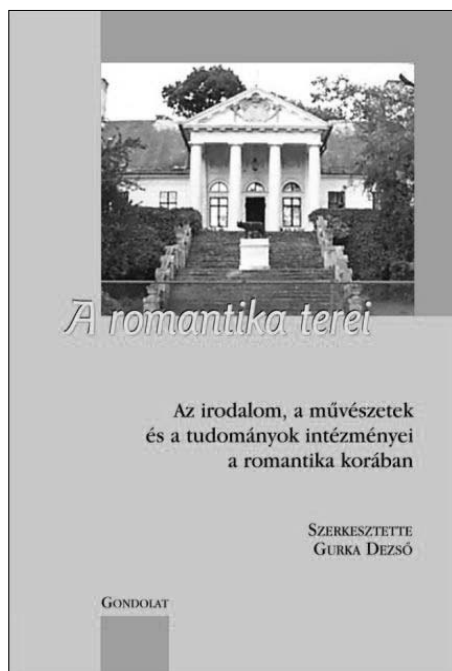
Marci: szombathelyi graffitis. Személyes interjú. Szombathely, 2008. október 12.

Péter: szombathelyi street artos. Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 6, és 2009. január 5.

Szabi: szombathelyi graffitis. Személyes interjú. Szombathely, 2008. október, 2009. január 05.

Thirteenth: Email-váltással, interneten keresztül. Szombathely, 2008. december 13. – 2009. március 02.

„67”: szombathelyi street artos. Személyes interjú. Szombathely, 2008. december 13, és 2009. január 13.

A Gondolat Kiadó könyveiből